

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ในการดำเนินงาน โครงการ “การพัฒนากระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงอาหารปลอดภัยในชุมชน” เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 กลุ่มงาน คือ งานวิจัยเทคโนโลยีการผลิต การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การตลาดและการรณรงค์ให้ข้อมูล ผู้บริโภคนั้น โครงการฯ ได้มีการทำกิจกรรมร่วมกับเกษตรกร มีการติดตามในพื้นที่เป็นระยะๆ เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรกร นักวิจัย ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้บริโภค ผลการดำเนินงาน จากจำนวนเกษตรกรเข้ารับการอบรมทั้งสิ้น 34 คน มีเกษตรกรร่วมกระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษทั้งสิ้น จำนวน 18 ครัวเรือน พื้นที่ปลูกรวม 15.5 ไร่ เกษตรผลิตผักปลอดสารพิษได้ทั้งสิ้นประมาณ 80,000 กิโลกรัม และพบว่าเกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อเทคโนโลยีที่ได้รับ และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับไร่นาได้ โดยเกษตรกรมีการตอบสนองต่อเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน คือ

เกษตรกรกลุ่มริมวาง ต. บ้านกาด อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ มีจำนวนสมาชิกร่วมโครงการผลิตผักปลอดสารพิษมากที่สุด คือระยะแรกจำนวน 8 ราย และเพิ่มเป็น 12 ราย เกษตรกรกลุ่มนี้เคยประสบปัญหาผลกระทบจากการใช้สารเคมีต่อสุขภาพและมีความตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนระบบการผลิตแบบสารเคมีมาเป็นระบบปลอดสารพิษ เกษตรกรจึงมีความพร้อมต่อการรับเทคโนโลยีไปปฏิบัติ รวมทั้งจากการที่กลุ่มมีแกนนำที่เข้มแข็ง ลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่สมาชิกอย่างจริงจัง ทำให้ผลการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จและขยายผลได้มากกว่ากลุ่มอื่น

เกษตรกรกลุ่มแม่ฮ่องใต้ และกลุ่มร้องขุด ต. แม่ก่า อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ มีเกษตรกรเข้าร่วมกระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษกลุ่มละ 3 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งหมด 16 ราย เป็นเกษตรกรที่ยังยึดติดอยู่กับระบบการผลิตแบบใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่จำหน่ายได้ในปริมาณมาก และมีคนกลางรับซื้อแน่นอน ทำให้ไม่มั่นใจในความเป็นไปได้ของการผลิตผักปลอดสารพิษ เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องใช้เวลาในการยอมรับเทคโนโลยี ต้องการรอดูผลความสำเร็จของเกษตรกรรายอื่นหรือเกษตรกรกลุ่มอื่นก่อน แล้วจึงเข้ามาเรียนรู้และค่อยๆเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต ซึ่งเกษตรกรที่มีความอดทนน้อยในบางรายอาจกลับไปใช้ระบบการผลิตที่ใช้สารเคมีแบบเดิม

สำหรับเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นไม่ใช้สารเคมี เกษตรกรประสบปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชระบาดระดับต่ำ เกษตรกรสามารถแก้ปัญหาและควบคุมแมลงศัตรูพืชได้ มีบางพื้นที่ที่เกษตรกรบางรายประสบภัยธรรมชาติจากน้ำท่วมในฤดูฝนทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหายบ้าง ในฤดูแล้งพบปัญหาผักไม่ออกและโตช้าในบางชนิดผัก และยังพบเกษตรกรบางรายมีการทำการเกษตรหลายอย่าง เช่น ปลูกข้าว ทำสวนลำไย เลี้ยงสัตว์ หรือปลูกพืชฤดูแล้งอื่นๆ เช่น หอมหัวใหญ่ เป็นต้น ทำให้มีผลกระทบต่อวางแผนการผลิตและการจัดการแปลงซึ่งส่งผลต่อปริมาณผลผลิตและรายได้ของเกษตรกร

ส่วนกิจกรรมการตลาดและรณรงค์ ได้ใช้วิธีการสร้างโอกาสให้เกษตรกรเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่างๆ มีการประสานงานจัดประชุมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตที่ผ่านการฝึกอบรมเพื่อร่วมกัน

วางแผนด้านการตลาด ระดมความคิดเห็นเห็นตลาดหรือจุดจำหน่ายที่น่าสนใจ เหมาะสมในแต่ละแหล่งผลิต และร่วมหาตัวแทนเกษตรกรทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตของสมาชิกในกลุ่มไปจำหน่าย ซึ่งแต่ละกลุ่มก็ได้ตัวแทนทำหน้าที่การตลาดรวบรวมผลผลิตของสมาชิกไปจำหน่าย มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มจำนวนสมาชิกที่จำหน่ายในบางกลุ่ม มีการสำรวจตลาดชุมชน การประสานงานไปตามหน่วยงาน เพื่อให้เกษตรกรนำผลผลิตไปจำหน่ายโดยตรง

สำหรับรูปแบบการตลาดที่กลุ่มเกษตรกร ได้ทดลองปฏิบัติประกอบด้วย

- 1) เกษตรกรตัวแทนกลุ่มและเกษตรกรผู้ผลิตนำผลผลิตจำหน่ายในตลาดชุมชน
- 2) ตัวแทนกลุ่ม และเกษตรกรผู้ผลิตนำผลผลิตจำหน่ายตรงตามโรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยงานต่างๆ
- 3) ตัวแทนกลุ่มนำผลผลิตของตนเองและที่รับซื้อจากสมาชิกจำหน่ายให้ร้านจำหน่ายผลผลิตหรือคนกลางที่รับซื้อผลผลิตสุขภาพ
- 4) การจำหน่ายผ่านคนรวบรวมทั่วไปในชุมชน

การทำกิจกรรม มีเพียงเกษตรกรกลุ่มริมวางเท่านั้นที่ได้ทำกิจกรรมการตลาดทั้ง 4 แบบ ส่วนกลุ่มแม่ฮ่องใต้ และกลุ่มร้องซูด เกษตรกรได้ปฏิบัติเพียงแบบที่ 1 คือการจำหน่ายผลผลิตในตลาดชุมชนและแบบที่ 4 คือการจำหน่ายผ่านคนรวบรวมในชุมชน

สำหรับการตอบรับของผู้บริโภค การจำหน่ายในตลาดชุมชนระยะแรกผู้บริโภคยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร แม้ว่าจะมีป้ายแนะนำกลุ่มและมีเอกสารให้ข้อมูลการผลิตแก่ผู้บริโภค รวมทั้งเกษตรกรก็จำหน่ายผลผลิตในราคาที่ไม่แตกต่างจากผักทั่วไปในตลาดมากนัก ระยะหลังผู้บริโภคเริ่มให้ความสนใจมากขึ้น มีการสอบถามข้อมูล และสนับสนุนเกษตรกรมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มริมวาง ผลจากการจัดงาน “วันผักปลอดสารพิษบ้านกาด ครั้งที่ 1” ในวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553 ทำให้มีจำนวนผู้บริโภคที่ต้องการผักปลอดสารพิษมากขึ้น มีการเข้าไปหาซื้อถึงแปลงผลิต รวมทั้งผู้บริโภคยังต้องการให้มีการจัดตั้งเป็นจุดจำหน่ายในชุมชนด้วย ส่วนกลุ่มแม่ฮ่องใต้ และกลุ่มร้องซูด การจำหน่ายผลผลิตในตลาดชุมชนของเกษตรกรเป็นไปในลักษณะการจำหน่ายร่วมกับผลผลิตผักที่ผลิตโดยวิธีทั่วไปเพียงแต่แยกส่วนการจำหน่ายกันทำให้ผู้บริโภคบางส่วนยังไม่มั่นใจ แต่ระยะหลังผลจากการที่เกษตรกรพยายามให้ข้อมูล มีโปสเตอร์และเอกสารให้ข้อมูลสม่ำเสมอ ทำให้ผู้บริโภคเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนมากขึ้น โดยกลุ่มแม่ฮ่องใต้มีผลตอบรับของผู้บริโภคดีกว่ากลุ่มร้องซูดส่วนการจำหน่ายตรงตามโรงเรียนและหน่วยงาน พบว่าผู้บริโภคให้การสนับสนุนผลผลิตผักปลอดสารพิษค่อนข้างดี เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตผักเศรษฐกิจและผักพื้นเมืองได้ในราคาที่สูงกว่าการจำหน่ายในตลาดชุมชน ทำให้เกษตรกรได้รับรายได้มากขึ้น มีความพึงพอใจต่อตลาดลักษณะนี้มากกว่าการจำหน่ายในชุมชน มีการขยายจุดจำหน่ายเพิ่มขึ้น เพิ่มวันจำหน่ายในบางจุด เช่น ที่โรงพยาบาลสันป่าตอง และมีจำนวนเกษตรกรผู้ผลิตไปร่วมจำหน่ายผลผลิตด้วยตนเองมากขึ้น ซึ่งผลจากการทำกิจกรรมการตลาดด้วยตัวเกษตรกรเอง นอกจากสร้างรายได้แล้ว ยังทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ในการจัดการตลาด

จากการปฏิบัติจริง มีการนำข้อมูลที่ได้จากผู้บริโภครวมไปวางแผนการผลิต และการจัดการผลผลิตก่อนการจำหน่าย

ด้านรายได้ ต้นทุน และผลตอบแทนจากการผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกร เนื่องจากระบบการผลิตผักปลอดสารพิษเป็นระบบการผลิตที่เน้นความหลากหลายของชนิดผัก มีการใช้พื้นที่ปลูกผักหมุนเวียนต่อเนื่องตลอดปี เกษตรกรบางรายปลูกผักหมุนเวียนมากกว่า 20 ชนิด และบางรายมากกว่า 30 ชนิดในรอบปี ในการประเมินต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตจึงทำเป็นรายฟาร์ม โดยวิเคราะห์รวมทุกชนิดผักที่เกษตรกรปลูกในรอบปีการผลิต และได้ประเมินเพียง 7 ราย ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีการผลิตผักต่อเนื่องและระยะเวลาการผลิตนานพอ คือ เริ่มตั้งแต่เริ่มเข้าร่วมโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการ และเกษตรกรมีการบันทึกข้อมูลก่อนข้างสมบูรณ์ นำข้อมูลจากการจดบันทึกรายรับรายจ่ายเป็นรายวันของเกษตรกร ข้อมูลจากการติดตามในพื้นที่ รวมทั้งจากการสัมภาษณ์เกษตรกรเพิ่มเติม มาวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตต่อหน่วยพื้นที่ในรอบปีการผลิต ผลการวิเคราะห์ พบว่า เกษตรกรมีรายได้และผลตอบแทนจากการผลิตผันแปรแตกต่างกันพอสมควรตามปัจจัยสำคัญคือ ชนิดของผักที่เกษตรกรเลือกปลูกในแต่ละช่วง วิธีการจำหน่ายและราคาจำหน่ายที่แตกต่างกัน รวมทั้งผลจากสภาพแวดล้อม การวางแผนการผลิต ความตั้งใจ/การให้ความสำคัญในการผลิตและการจัดการของเกษตรกร ทำให้ได้ผลผลิตต่างกัน โดยพบว่ามีกลุ่มมีรายวางแผน เกษตรกรแกนนำ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความตั้งใจและให้ความสำคัญในการผลิตมาก มีรายได้และผลตอบแทนจากการผลิตมากที่สุด คือมีรายได้จากการจำหน่ายผัก 109,650 บาท/ไร่/ปี เมื่อหักต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสดจำนวน 18,339 บาท/ไร่/ปี พบว่า เกษตรกรมีผลตอบแทนเหนือต้นทุนเงินสดเท่ากับ 91,311 บาท/ไร่/ปี และเมื่อหักต้นทุนค่าแรงงานครอบครัวซึ่งไม่ได้จ่ายเป็นตัวเงินแล้ว เกษตรกรมีผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ 51,000 บาท/ไร่/ปี ส่วนเกษตรกรรายอื่นๆ มีรายได้สุทธิเหนือต้นทุนเงินสดแตกต่างกันระหว่าง 40,200 – 87,000 บาท/ไร่/ปี หรือถ้าคิดเฉลี่ยของทั้ง 5 ราย ในกลุ่มมีรายวางแผน ก็จะเท่ากับ 69,288 บาท/ไร่/ปี และมีกำไรสุทธิเมื่อหักค่าแรงงานครอบครัวระหว่าง 16,199 – 48,725 บาท/ไร่/ปี ส่วนเกษตรกรกลุ่มแม่ฮ่องใต้ ข้อมูลของเกษตรกรผู้ผลิตจำนวน 2 ราย พบว่ามีรายได้เท่ากับ 94,238 และ 80,404 บาท/ไร่/ปี ตามลำดับ เมื่อหักต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสดแล้ว เกษตรกรมีผลตอบแทนเหนือต้นทุนเงินสด เท่ากับ 71,264 และ 62,381 บาท/ไร่/ปี และมีกำไรสุทธิเท่ากับ 28,864 และ 26,541 บาท/ไร่/ปี ตามลำดับ นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนต่อแรงงานที่เกษตรกรใช้ไปในการผลิตและการจำหน่าย พบว่า ผลตอบแทนต่อแรงงานของเกษตรกรแต่ละรายอยู่ระหว่าง 268 - 363 บาท/วันงาน ซึ่งสูงกว่าอัตราค่าจ้าง โดยเฉลี่ยในพื้นที่ที่อยู่ทีประมาณ 150 – 180 บาท/วันงาน ซึ่งให้เห็นว่า แม้ในเกษตรกรที่มีรายได้รวมจากการผลิตผักไม่มากนัก แต่เมื่อคิดผลตอบแทนแล้ว ก็ยังให้ผลตอบแทนต่อวันทำงานที่สูงกว่าการไปรับจ้างทั่วไป

การเข้าถึงและการตอบรับของผู้บริโภค

ผลจากการทำกิจกรรมการตลาดรูปแบบต่างๆ ของเกษตรกร นอกจากจะสร้างรายได้ให้กับครอบครัวแล้ว ยังทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงผลผลิตเกษตรปลอดภัยได้ในวงกว้างขึ้น ทั้งที่เป็นผู้บริโภค

ในชุมชน แหล่งผลิต ผู้บริโภคตามหน่วยงานที่มาจากหลายพื้นที่ รวมทั้งมีการขยายตัวของจำนวนผู้บริโภคที่ตอบรับมากขึ้นในบางจุดจำหน่าย เช่น ที่โรงพยาบาลสันป่าตอง อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ มีผู้บริโภคประมาณ 60 – 100 คน/วัน จากในหน่วยงาน ในชุมชน และผู้บริโภคที่มาจากพื้นที่อื่นทั้งในและนอกจังหวัด เชียงใหม่ ซึ่งผลจากการที่เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตให้ผู้บริโภคโดยตรง ทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสได้เรียนรู้ รับทราบและซักถามข้อมูลจากตัวเกษตรกรผู้ผลิตเอง ได้เข้าใจถึงกระบวนการผลิตในระบบปลอดสารพิษดีขึ้น เริ่มตระหนักถึงการหันมาบริโภคผลผลิตที่ผลิตโดยกระบวนการไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพื่อสนับสนุนเกษตรกรและเพื่อสุขภาพของตนเอง รวมถึงรักษาสภาพแวดล้อมในวงกว้างขึ้น

ผลการศึกษาผู้บริโภค

ในส่วนของการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค ได้มีการสำรวจผู้บริโภคในพื้นที่เป้าหมายหลักตามหน่วยงานต่างๆ ใกล้เคียงแหล่งผลิต ทั้งใน อ. สันป่าตอง อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ และ อ. เมือง จ. ลำพูน ที่คาดหวังว่าจะสามารถสนับสนุนผลผลิตของเกษตรกร รวมทั้งสิ้น 254 ตัวอย่าง ซึ่งข้อมูลที่ได้ เกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารและพืชผัก ชนิดของพืชผักที่บริโภคบ่อย ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผัก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการผลิตผักประเภทต่างๆ ที่จำหน่ายในปัจจุบัน ชนิดของพืชผักปลอดสารพิษที่ผู้บริโภคต้องการ ทศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดสารพิษในด้านต่างๆ เช่น ราคา ความสด ความสะอาด ความปลอดภัย ฯลฯ รวมทั้งปัญหาข้อจำกัด ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพืชผักปลอดสารพิษ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาการผลิตและการตลาดพืชผักปลอดสารพิษ ผลที่ได้เหล่านี้ได้นำไปเป็นข้อมูลแก่เกษตรกรเพื่อใช้ประกอบในการวางแผนการผลิตและการจัดการด้านการตลาดของกลุ่มเกษตรกร รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์ในการวางแผนสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต และดำเนินการให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงอาหารปลอดภัยมากขึ้น

ผลสำเร็จและข้อจำกัด

ในการประเมินถึงผลสำเร็จของโครงการ ประเมินจากจำนวนผู้เข้าร่วมกระบวนการผลิตและทำการผลิตอย่างต่อเนื่อง การจำหน่ายผลผลิตและรายได้ การขยายตัวของจำนวนผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งความพึงพอใจของเกษตรกรที่ร่วมโครงการ สำหรับเกษตรกรในกลุ่มริมวาง โครงการฯ ประเมินว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ในส่วนของเกษตรกร ส่วนใหญ่พอใจกับผลผลิตและรายได้ที่ได้จากการปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมี เกษตรกรพอใจกับรายได้ที่ได้รับ พอใจที่มีอาหารปลอดภัยบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งเกษตรกรยังมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้กับผู้บริโภคในชุมชนและผู้บริโภคตามหน่วยงานซึ่งบางคนต้องการอาหารปลอดภัยแต่ไม่สามารถหาซื้อได้ง่าย สำหรับกลุ่มแม่ฮ่องใต้ และกลุ่มร่องซุด จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการมีเพียง 2 - 3 รายต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นสัดส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้จากการประมวลถึงปัญหาข้อจำกัดของกลุ่มเกษตรกรทั้งสามกลุ่ม ได้ข้อสรุปคือ

1. การจัดตั้งกลุ่มเพื่อผลิตผักปลอดสารพิษ พบว่าเกษตรกรบางกลุ่มขาดแกนนำที่เข้ามาเป็นผู้นำกลุ่ม หรือสมาชิกขาดความเชื่อมั่นในผู้นำกลุ่ม ทำให้การร่วมโครงการผลิตผักของกลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จ มีสมาชิกผลิตผักประมาณ 2-3 คน เป็นกลุ่มขนาดเล็ก ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ หลากหลาย เช่น กิจกรรมการตลาดที่ช่วยเสริมสร้างรายได้ ซึ่งกลุ่มในลักษณะนี้จะต้องใช้เวลาในการสร้างผลงานให้สมาชิกเห็นอย่างชัดเจน ทำให้เกิดความเชื่อถือ แล้วพัฒนามาเป็นเกษตรกรที่เข้มแข็ง

2. การดำเนินงาน เกษตรกรบางรายยังขาดการวางแผนการปลูก หรือไม่ปฏิบัติตามแผนการปลูกที่ร่วมกันวางไว้ มีการปลูกชนิดพืชผักไม่ตรงตามแผน หรือช่วงเวลาที่วางไว้ ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่ต่อเนื่อง หรือมากเกินไปในบางช่วงเวลา ทำให้เสียโอกาสหรือมีปัญหาด้านการตลาด มีผลกระทบต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม และแรงจูงใจต่อการผลิตของเกษตรกร

3. ความพร้อมของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรบางราย ประกอบอาชีพหลากหลาย และคุ้นเคยกับวิธีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีการใช้สารเคมี ทำให้การบริหารจัดการแปลงผักในระบบปลอดสารพิษขาดความต่อเนื่อง การควบคุมศัตรูพืช มีประสิทธิภาพต่ำ เกิดการระบาดของโรคและแมลงผลผลิตได้รับความเสียหาย ในเกษตรกรกลุ่มนี้ต้องอาศัยเวลาในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการ

4. ปัญหาภัยธรรมชาติ ผลผลิตเกษตรกรบางส่วนได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ คือ น้ำท่วม แปลงผลิตในช่วงฤดูฝน (แม่ฮ่องใต้) ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการผลิตในช่วงฤดูแล้ง (ร่องขุด) รวมทั้งความเสียหายกรณีต้นกล้าผักเสียหายจากปริมาณฝนที่ตกมากในช่วงการย้ายกล้าปลูก ผลผลิตเสียหายในช่วงฤดูฝน เมล็ดผักไม่งอก หรือกล้าผักไม่โตในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเกิดกับเกษตรกรในทั้ง 3 กลุ่ม สร้างความสูญเสียผลผลิตในบางช่วงแก่เกษตรกร

จากผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่ามีสิ่งที่ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในเกษตรกรบางรายและบางกลุ่ม แต่ก็ยังเป็นเพียงช่วงการเริ่มต้น ในขณะที่บางกลุ่มยังมีปัญหาข้อจำกัด และความไม่มั่นใจของเกษตรกร ดังนั้นการพัฒนาและขยายผลการผลิตผักปลอดสารพิษในแต่ท้องถิ่นจึงต้องใช้วิธีการและระยะเวลาการปฏิบัติงานที่ต่างกัน ในการสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกร อาจทำโดยการจัดทำแปลงเรียนรู้ในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น การเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมให้ความรู้ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านสุขภาพ มากขึ้น จัดทัศนศึกษาดูงานการผลิตผักปลอดสารพิษในกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้เกษตรกรแกนนำเป็นผู้ให้ความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่ยังต้องศึกษาจัดการร่วมกันอีกมาก ถ้าพึ่งเกษตรกรผู้ผลิต หรือเกษตรกรผู้รวบรวมที่ยังมีภาระต้องทำการผลิตเองด้วย จึงมีความลำบากในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ ยังต้องการการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภายในพื้นที่และภายนอกเพื่อให้เกษตรกรสามารถดำเนินการผลิตต่อไป